

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗГІДНО З ВИМОГАМИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Людмила Жогло,
Комунальна установа «Пологівський ліцей № 4»
Пологівської міської ради Пологівського району
Запорізької області*

Анотація. Концепція Нової української школи продемонструвала зміни в підходах до оцінювання результатів навчання. Одним із таких підходів є формувальне оцінювання, яке вважається оцінюванням для покращення навчання. Формувальне оцінювання дозволяє учителю іноземних мов початкової ланки відстежувати процес просування учня до навчальних цілей і вчасно вносити корективи в навчальний процес. Для учня початкової школи формувальне оцінювання слугує рекомендацією до дії, а не педагогічним вироком. У статті розкрито сучасні методичні підходи до оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи.

Ключові слова: Нова українська школа, оцінювання, формувальне оцінювання, методика організації формувального оцінювання, навчальні цілі, техніки оцінювання, початкова школа.

Постановка проблеми. Реформування освіти в Україні зумовлено модернізацією українського суспільства в контексті світових тенденцій. Тому й стало питання про необхідність трансформувати освіту саме з початкової ланки. Зміст та основні напрямки освітньої реформи представлені в Концепції Нової української школи, у Державному стандарті початкової школи. У шкільну практику впроваджуються нові освітні типові програми для початкової школи, які розроблені на основі компетентнісного підходу, що передбачають не лише фіксацію навчальних досягнень учня, а й оцінку та супровід прогресу його особистих досягнень. За Новим Державним стандартом початкової школи оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до циклів початкової освіти (1–2 і 3–4 класи), що дозволяє враховувати вікові та психологічні особливості розвитку дітей, забезпечувати подолання розбіжностей у досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти. Оцінювання в сучасній українській школі ґрунтується на положеннях дитиноцентричної педагогіки, які визначають інтереси та особистісні запити учня у процесі навчання. Оцінювання навчальних досягнень учнів є невід’ємною складовою освітнього процесу. Тому концептуальні зміни в освітній системі України неможливі без перегляду й реалізації принципово нових підходів до оцінювання поступу навчання учнів. В Україні проголошено курс на компетентнісну освіту, в умовах якої актуальним стає такий підхід до оцінювання досягнень учнів, який дає можливість виключити негативні моменти в нав-

чанні, сприяє індивідуалізації та диференціації навчального процесу, підвищенню навчальної мотивації й самостійності учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі написання статті брались до уваги концептуальні ідеї англійських учених Г. Айзенка, П. Блека, Д. Уільяма, С. Берта, К. Гіпса, М. О'Лірі та інших у царині теорії оцінювання навчальних досягнень учнів, зокрема концептуальне положення, що «оцінювання не повинне обмежуватися вимірюванням рівня досягнень учнів, а має використовуватися як засіб покращення їхніх досягнень» [2, с. 7]. Методологічним підґрунтям статті виступають основні положення компетентнісно орієнтованого навчання, висвітлені в наукових працях українських науковців з проблем сутності та шляхів формування ключових компетентностей та їхнього оцінювання: Т. Байбари, Н. Бібік, М. Вашуленка, І. Гудзик, О. Савченко, О. Хорошковської, О. Локшиної, О. Першукової, О. Ляшенка та ін. Психолого-педагогічними засадами дослідження стали теоретичні положення та технології реалізації системи контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів на засадах компетентісного підходу, які представлені в роботах О. Овчарук, О. Онопрієнко, К. Пономарьової, Н. Пархоменко, Ю. Найди, А. Цимбалару, Р. Шияна та ін.

У цих працях зміст, методи оцінювання навчальних досягнень учнів розглядаються на основі зіставлення очікуваних результатів навчання з ієрархією його цілей, наголошується, що засоби контролю й оцінювання мають передбачати високий ступінь самостійності школярів. Обґрунтовується важлива роль формувального оцінювання як складової сучасної системи оцінювання навчальних досягнень учнів. Ці положення стали найголовнішими для змін у системі оцінювання в контексті реформування української шкільної освіти.

На сьогодні маємо публікації із прикладних досліджень щодо організації формувального оцінювання. Так, технологія формувального оцінювання з інформатики досліджена Н. Морзе, О. Барною, В. Вембером [10, с. 18], приклади використання різних видів формувального оцінювання в реалізації програми Intel «Шлях до успіху» наведено Н. Дементієвською [7, с. 43], оцінювальна діяльність учителя початкових класів на засадах компетентісного підходу описана О. Поляковою [13, с. 23]. Маємо результати участі вітчизняних педагогів у реалізації міжнародних проєктів з освітніх вимірювань [8, с. 67].

Метою статті є розкриття сучасних методичних підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів у початковій школі.

Виклад основного матеріалу. У Політичній пропозиції до проєкту Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схваленій рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України від 8 грудня 2016 року № 11/1-15 серед першочергових кроків входження української системи початкової і загальної середньої освіти до європейського освітнього простору

зазначено такий: «Запровадження об'єктивного оцінювання навчальних досягнень учнів...» [1, с. 19].

Аналіз освітньої практики та її нормативного забезпечення підводить до висновку про традиційну нерозривність понять «оцінювання» та «перевірка» і «контроль». У рекомендаціях Міністерства освіти і науки України щодо контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів (2014 рік) зазначено: «...перевірка й оцінювання передбачає систематичне й об'єктивне визначення рівня навчальних досягнень учнів відповідно до програмових вимог». Але й оновлене трактування процедури оцінювання в щорічних рекомендаціях МОН України передбачає суб'єкт-об'єктний характер взаємодії: «Структурними компонентами контролю навчальних досягнень учнів є перевірка та оцінювання результатів навчальної діяльності».

Оцінювання – процес встановлення рівня навчальних досягнень учня/учениці в оволодінні змістом предмета відповідно до вимог чинних навчальних програм. Його результатом є педагогічна оцінка, яка відображається в оцінювальних судженнях і висновках учителя вербально, або в балах. Виставлення балів обов'язково супроводжується оцінювальними судженнями» [3, с. 34]. Ми маємо суперечність між усталеною формою контролю навчальних досягнень учнів, що зводиться до накопичення оцінок у журналі та фіксації рівня знання-незнання, уміння-невміння, та прагненням побудувати процес навчання в початковій освіті на компетентнісних засадах, педагогіці партнерства. Вирішення проблеми полягає в імплементації сучасної світової практики проведення формувального оцінювання у вітчизняне освітнє середовище: «Визначальною тенденцією у шкільній освіті країн Європейського Союзу є підвищення значення формувального оцінювання, яке сприяє встановленню повноцінного зворотного зв'язку між вчителями й учнями, формуванню в учнів вміння вчитися та загальної культури оцінювання вчителів» [1, с. 3].

Учні початкової школи чутливо ставляться до оцінки, авторитет вчителя для них є пріоритетним. Часто низьку оцінку молодші школярі сприймають як негативну оцінку своєї особистості, роблячи висновок: «Я одержав погану оцінку. Вчитель і батьки незадоволені мною. Я поганий учень». Це призводить до послаблення мотивації у навчанні, зневіри у власних силах, зниженої самооцінки. Саме тому в 1–2 класах початкової школи пропонується лише формувальне оцінювання, яке здійснюється вербально на суб'єкт-суб'єктних засадах та передбачає:

- формування впевненості в собі, у своїх можливостях;
- відзначення будь-якого успіху;
- акцентування уваги на сильних сторонах, а не на помилках;
- діагностування досягнень на кожному з етапів навчання;
- адаптування освітнього процесу до можливостей дитини;
- запобігання виробленню страху помилки;

- стимулювання бажання вчитися та прагнути максимально можливих результатів.

Формувальне оцінювання є однією з умов ефективної реалізації реформування українського освітнього простору. Таке оцінювання активно використовується вчителями початкової школи в рамках реалізації реформи «Нова Українська школа». Хоча актуалізація формувального оцінювання має свої складності, які пояснюються необхідністю зміни стереотипів у підходах до оцінювання, осмислення місця й ролі формувальної оцінки в процесі контролю навчальних досягнень учнів, розробкою ефективних форм її реалізації, використання форм навчання, які активізують самостійну діяльність учнів і принципи співпраці в навчальному колективі. Теоретичні і практичні аспекти формувального оцінювання потребують детальнішого висвітлення. Педагогічна практика потребує методичного супроводу й ресурсної підтримки, тобто учителів шкіл потрібно забезпечити належними ресурсами й технологіями для застосування формувального оцінювання в освітньому процесі.

О. Локшина на основі аналізу тлумачень поняття «формувальне оцінювання» зарубіжними вченими Ф. Перрену, Б. Коуві та Б. Беллом, П. Блеком сформулювала концепт: «Формувальне оцінювання розуміється як інтерактивне оцінювання учнівського прогресу, що дає змогу вчителям визначати потреби учнів, адаптуючи до них процес навчання» [15, с. 223–224].

Формувальне оцінювання дає можливість учням усвідомлювати й відстежувати особистий прогрес і планувати подальші кроки з допомогою учителя. Для вчителя формувальне оцінювання означає бути поруч із учнем і вести його до успіху. Вчителі використовують інформацію з оцінювання для корегування навчання та забезпечення правильного виконання учнями завдань. Коли вчителі, як наставники (організатори, фасилітатори) освітнього процесу, регулярно залучають учнів до збирання та перевірки інформації про своє навчання, вони допомагають їм ставати відповідальними та самостійними. Алгоритм діяльності вчителя щодо організації формувального оцінювання можна представити у вигляді такої послідовності дій:

1. Формулювання зрозумілих для учнів навчальних цілей.
2. Створення ефективного зворотного зв'язку.
3. Забезпечення активної участі учнів у процесі пізнання.
4. Ознайомлення учнів із критеріями оцінювання.
5. Забезпечення уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія).
6. Корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.

У процесі навчання об'єктом оцінювання є діяльність учня для досягнення цілей навчання. Розроблення навчальних цілей є основою всіх видів оцінювання в початковій школі. Учитель розробляє, доводить до відома й обговорює з учнями цілі уроку. А в майбутньому такі регулярні обговорення переростають у традиційну спільну роботу вчителя з учнями. Оцінювання може виміряти, на якому рівні досягнута ціль. Але це можливо за умови, коли

ціль є вимірною. Досить часто на практиці цілі формулюються надто широко, абстрактно, їх неможливо виміряти. Формулювання цілі уроку за традиційним підходом є таким: «покращити знання з іноземної мови»; а за принципом SMART – ціль визначається так, наприклад: «навчитися застосовувати Present Simple протягом двох тижнів». [15, с. 29].

У формулюванні конкретних навчальних цілей, тобто очікувань навчальних досягнень учнів, за основу доцільно брати таксономію, запропоновану Б. Блумом. Ученим визначено шість категорій навчальних цілей: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінювання.

Знання – перша категорія цілей навчання, оскільки запам'ятовування є базою для більш складних процесів порівняння, оцінювання тощо.

Розуміння базується на трансляції інформації (від конкретного до абстрактного); її інтерпретації та перенесенні. Щоб продемонструвати рівень розуміння, учні повинні викласти навчальний матеріал своїми словами. Рівень *застосування* передбачає, що дитина може застосовувати знання в ситуації, у якій вона отримувала це знання. *Аналіз* націлений на виявлення зв'язків між частинами навчальної інформації і принципів її організації. На рівні аналізу учні спроможні розділити вивчений матеріал на окремі складові, зіставити їх, визначити їхній взаємозв'язок. Категорія *синтезу* означає вміння поєднувати елементи знання з метою створення нового цілого. *Оцінювання* передбачає вміння оцінювати певний навчальний матеріал відповідно до чітко визначених критеріїв. Учні демонструють власне ставлення до одержаної інформації, роблять змістовні оціночні судження щодо неї. Кожен рівень мисленнєвої діяльності містить запитання, які допоможуть учителеві орієнтуватися у визначенні цілей навчання.

Створення ефективного зворотного зв'язку є не тільки обов'язковою умовою реалізації формувального оцінювання, а й підґрунтям успішного навчання учнів початкових класів у цілому. *Ефективний зворотний зв'язок* має бути чітким, зрозумілим, своєчасним, відбуватися в атмосфері доброзичливості та взаємоповаги. Зворотний зв'язок – це інструмент, що забезпечує взаємодію учня і вчителя, учнів між собою; дає інформацію про те, як відбувається процес навчання, про досягнення та проблеми учнів з метою їхнього подальшого прогресу. Зворотний зв'язок здійснюється доброзичливо, без негативних коментарів та оцінки особистості учня, акцент робиться на позитивних аспектах навчальної діяльності дітей. Оцінювання передбачає вміння оцінювати певний навчальний матеріал відповідно до чітко визначених критеріїв. Учні демонструють власне ставлення до одержаної інформації, роблять змістовні оціночні судження щодо неї.

Етап вироблення критеріїв є невід'ємною частиною процесу формувального оцінювання. Спільна розробка критеріїв, як і вироблення цілей, сприяє позитивному ставленню до оцінювання й підвищує відповідальність за навчальний результат.

Формувальне оцінювання в контексті реалізації компетентнісного підходу до навчання може вважатися ефективним за умови їхнього спрямування на вироблення у школярів навичок самооцінювання та взаємооцінювання, бо саме за цих умов діти зможуть усвідомлювати себе суб'єктом процесу навчання і відповідати за результати та якість своєї навчальної діяльності. Головний потенціал самооцінювання полягає в його застосуванні як інструменту підвищення мотивації та свідомості: допомогти учням оцінити свої сильні сторони, усвідомити шляхи вдосконалення своєї роботи та ефективніше організувати своє навчання.

Важливими для організації процесу самооцінювання є такі принципи:

- учнівське самооцінювання передусе оцінюванню роботи вчителем;
- учитель оцінює діяльність учня за тими самими критеріями, за якими проводилось саме оцінювання учня;
- учитель не тільки пропонує учням листи самооцінки, а й розробляє їх разом з учнями;
- використовуються різноманітні форми оцінювання: картки, листи самооцінки, щоденники досягнень, портфоліо тощо.

У процесі самооцінювання учень аналізує не тільки засвоєння змісту навчання, а й свій емоційний та психологічний стан, якість своєї навчальної діяльності.

Портфоліо (від італ. *portafoglio* – «портфель») представляє собою колекцію робіт учня, яка демонструє його прогрес у навчанні і докладені ним зусилля за певний період навчання. Портфоліо надає можливість вчителю проводити комплексний моніторинг мислительної діяльності школяра, розвитку його міждисциплінарних умінь, опанування навичками групової роботи та наполегливістю у досягненні результату тощо.

Принципи створення портфоліо органічно корелюють із загальними принципами формульовального оцінювання.

1. Портфоліо має бути орієнтованим на інтереси й запити учня.

2. Важливо створювати для учнів ситуацію успіху: навіть незначне досягнення надихає дітей.

3. Навчальне портфоліо як форма оцінки передбачає зміщення акценту з того, що учень не знає і не вмє, на те, що він вже добре опанував і що потребує певної систематизації.

4. Портфоліо не використовувати для порівняння дітей між собою.

5. Ознайомлення зі змістом портфоліо вчителя, батьками та іншими учнями дозволяється тільки з відома і згоди учня, якому належить портфоліо.

Основними завданнями портфоліо як технології формульовального оцінювання є створення умов для:

- аналізу особистих досягнень і результатів діяльності учня з іноземної мови;
- розвитку навичок самостійної роботи;

- розвитку креативності та продуктивності;
- формування позитивної самооцінки;
- формування стійких мотивів діяльності й моделей самореалізації.

На нашу думку, у 1–2 класах початкової школи портфоліо має бути процесуальним, тобто застосовуватися для відстеження процесу діяльності учнів, а не тільки конкретних результатів.

Знання й розуміння учнями критеріїв оцінювання. Практика показує, що розроблення критеріїв робить процес оцінювання прозорим і зрозумілим для всіх суб'єктів. Укладання критеріїв спільно з учнями сприяє позитивному ставленню до процесу оцінювання. Критерії, розроблені для формувального оцінювання, мають описувати те, що заявлено в навчальних цілях. Важливим є ознайомлення учнів із критеріями до початку виконання завдання, а також представлення критеріїв у вигляді опису різних рівнів досягнення очікуваного результату. Чим конкретніше сформульовані критерії, тим зрозумілішою для учнів є діяльність щодо успішного виконання завдання.

Можливість і вміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія). Учні початкової школи мають учитися самооцінюванню для того, щоб бачити мету навчання й досягати успіху. Для самостійного оцінювання можна використовувати різні форми карт, таблиці самооцінки тощо. Самооцінювання передуює оцінюванню роботи вчителем. Воно передбачає не лише оцінювання учнем власної роботи, але й визначення проблем і способів їхнього вирішення. Доцільно також використовувати взаємооцінювання, однак без надмірного захоплення цією формою.

Останнім етапом організації формувального оцінювання є *корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.* Формувальне оцінювання дозволяє вчителю відстежувати процес просування учня до навчальних цілей, корегувати навчальний процес на ранніх етапах, а учневі – усвідомлювати більш високу відповідальність за своє навчання та самоосвіту.

Висновки. Формувальне оцінювання є важливою умовою ефективного навчання, потужним інструментом для поліпшення його якості. Воно сприяє створенню психологічно комфортного навчального середовища для учня і вчителя, в якому ефективно розвиваються навички критичного і творчого мислення учнів, надається можливість для особистого прогресу всіх учасників освітнього процесу. Впровадження формувального оцінювання потребує системних знань щодо його сутності, умов та принципів використання. Вчителю іноземної мови потрібно докласти чимало зусиль, щоб загальні принципи формувального оцінювання ефективно запрацювали в його педагогічній діяльності.

Сучасний учень у процесі навчання потребує іншого стилю спілкування, який ґрунтується на повазі до його особистості, підтримці зусиль, прагненні до самовдосконалення. Запровадження будь-яких технологій без усвідомлення ідеї дитиноцентризму не забезпечує ефективних результатів

навчання. Це стосується і формувального оцінювання. Само по собі воно не веде до покращення процесу навчальної діяльності. Технік формувального оцінювання багато. Учитель може використовувати будь-які з них, у тому числі й ті, які придумані ним спільно з дітьми, але головне, що протягом уроку увагу всіх учасників навчального процесу повинно бути спрямовано не стільки на констатацію результату, скільки на аналіз самого процесу, його рефлексію. Свідоме використання формувального оцінювання відповідно до індивідуальних психологічних особливостей учнів, їхнього навчального рівня, способів сприйняття ними інформації стане одним із вагомих чинників процесу формування ключових компетентностей, які знадобляться дітям для життя в такому мінливому сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Політична пропозиція до проекту Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [Електронний ресурс] / Сайт МОН України. — Режим доступу: [http://mon.gov.ua/about/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-\(2016-rik\).html](http://mon.gov.ua/about/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-(2016-rik).html).
2. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 28 січня 2014 року № 1/9–74 «Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів» [Електронний ресурс] / Сайт МОН України. — Режим доступу: mon.gov.ua/content/Нормативно-правова база/1-9-74.pdf.
3. Додаток до наказу МОН України від 19 серпня 2016 року № 1009 «Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи» [Електронний ресурс] / Сайт МОН України. — Режим доступу: old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1-2-08-i.pdf.
4. Вілмут Дж. Використання портфоліо для навчання та оцінювання: навч. посібн. / за ред. І. Є. Булах, М. Р. Мруги. — К.: Майстер-клас, 2017. — 48 с.
5. Вілмут Дж. Оцінювання для навчання: навч. посіб. / за ред. І. Є. Булах, М. Р. Мруги. — К.: Майстер-клас, 2017. — 170 с.
6. Гронлунд Норман Е. Оцінювання студентської успішності: практичний посібник / Е. Гронлунд Норман. — К., 2015. — 312 с.
7. Дементієвська Н. Формуюче оцінювання в курсі допрофільної підготовки за програмою Intel «Шлях до успіху» / Н. Дементієвська // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. — 2012. — № 2. — С. 60–69.
8. Канівець Т. М. Основи педагогічного оцінювання: навчально-методичний посібник / Т. М. Канівець. — Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. — 102 с.
9. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): монографія / О. І. Локшина. — К.: Богданова А. М., 2009. — 404 с.
10. Морзе Н. В. Формувальне оцінювання: від теорії до практики / Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П. // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. — 2013. — № 6. — С. 45–57.
11. Основи педагогічного оцінювання. Частина І. Теорія. Навчально-методичні та інформаційно-довідкові матеріали для педагогічних працівників / [Агрусті Г., Артемчук Л. М., Булах І. Є., Вілмут Д., Лукіна Т. О., Мруга М. Р.]. — К.: Майстер-клас, 2015. — 94 с.

12. Основи педагогічного оцінювання. Частина II. Практика. Навчально-методичні та інформаційно-довідкові матеріали для педагогічних працівників / упорядники: Артемчук Л. М., Булах І. Є., Мруга М. Р. — К. : Майстер-клас, 2015. — 54 с.
13. Полякова О. Реалізація компетентнісного підходу в оцінювальній діяльності вчителя початкових класів / О. Полякова // Рідна школа. — 2018. — № 11. — С. 69 — 72.
14. Щербак О. І. Теорія і практика оцінювання навчальних досягнень : навчально-методичний посібник / Щербак О. І., Софій Н. З., Бович Б. Ю.; за наук. ред. О. І. Щербак. — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2014. — 136 с.
15. Bloom, B., Englehart, M. Furst, E., Hill, W., & Krathwohl, D. (1956). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain. New York, Toronto: Longmans, Green.

ZHOGLO LYUDMILA. FORMATIVE ASSESSMENT OF EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS ACCORDING TO THE REQUIREMENTS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

In the concept of New Ukrainian School are declared the changes of approaches to learning assessing. One of them is formative assessment, which is the assessment «for learning». Formative assessment creates opportunities for the teacher to monitor the progress of the student to the learning aims and correct the learning process. In this way the formative assessment becomes a recommendation for the student, but not a pedagogical decision. Formative assessment is an important condition for effective learning, a powerful tool for improving its quality. It contributes to the creation of a psychologically comfortable learning environment for the student and teacher, in which the students' critical and creative thinking skills are effectively developed, and an opportunity is provided for the personal progress of all participants in the educational process. Implementation of formative assessment requires systematic knowledge of its essence, conditions and principles of use. A foreign language teacher needs to make a lot of effort so that the general principles of formative assessment work effectively in his pedagogical activity. The methodical approaches for students' learning assessing at different learning steps are described in the article.

Key words: New Ukrainian school, assessment, formative assessment, method of organizing formative assessment, educational goals, assessment techniques, primary school.

Надійшла до редакції 01.12.2022 р.